

Opvattingen over inkomensongelijkheid: Een vergelijking tussen Oost-Europese en westerse landen voor en na 1989

Mérove Gijsberts¹

Summary

Norms on income inequality: a comparison between Eastern-European and Western countries before and after 1989

What norms do people in state-socialist societies hold on differences in occupational earnings before and after the transformation in 1989, compared to people in market-regulated societies? And, how can differences between and changes within these societies in norms on income inequality be explained? To find out, hypotheses are tested using data from the International Social Survey Programme (ISSP), comparing state-socialist societies (Hungary and Poland) with market-regulated societies (Australia, West Germany, Great Britain, the USA, and the Netherlands) both before (1987) and after (1992) the transformation. Before the transformation in Eastern Europe the public was much more egalitarian than in market-regulated societies. The results show that the amount of income inequality people think is legitimate increased in all countries, but the increase was far more dramatic in state-socialist societies than in market-regulated societies. Differences in the class and demographic composition of the population in the different countries do not explain variations in inequality norms, but differences in perceptions of income inequality do.

1. Inleiding

In moderne westerse samenlevingen is iemands beroep altijd een centrale factor in het stratificatiesysteem geweest. Algemeen aanvaard in de publieke opinie is daarbij het meritocratische idee dat mensen in beroepen die meer opleiding, vaardigheden en verantwoordelijkheden vereisen een hoger inkomen zouden moeten verdienen (Alves & Rossi, 1978; Hochschild, 1981). De vraag is of deze normatieve noties ten aanzien van beroepsverdiensten anders waren in staatsocialistisch Oost-Europa met een beloningssysteem dat idealiter veeleer gebaseerd was op gelijkheidsoverwegingen en of deze noties veranderd zijn in de richting van deze meritocratische ideeën als gevolg van de omwentelingen in 1989. De omwentelingen in Oost-Europa resulteerden in een verwerping van de officiële marxistische gelijkheidsideologie en in

een toename van feitelijke inkomensongelijkheden als gevolg van de overgang naar een vrije markteconomie. De vraag is hoe deze diepgaande politiek-ideologische en economische veranderingen in Oost-Europa de publieke opinie ten aanzien van inkomensongelijkheid hebben beïnvloed.

Opvattingen over inkomensongelijkheid krijgen veel aandacht in het politieke en publieke debat alsmede in onderzoek naar sociale rechtvaardigheid (Alves & Rossi, 1978; Jasso & Rossi, 1977; Shepelak & Alwin, 1986; voor een overzicht zie Miller, 1992). Binnen deze onderzoekstraditie worden opvattingen over sociale rechtvaardigheid veelal afgemeten aan inkomen uit beroep. Iemands beroep is in hoge mate een bepalende factor voor de mogelijkheden die men heeft in de maatschappij en dus ook voor het inkomen dat men kan verdienen. Verschillende beroepen leiden tot verschillende inkomens en daarom kunnen beroepen hiërarchisch worden gerangschikt naar het inkomen dat ze genereren. Wanneer we de rechtvaardigheid van inkomensongelijkheden bestuderen, ligt het dan ook voor de hand opvattingen over de hiërarchie van beroepsinkomens te bestuderen.

Enkele eerdere studies gingen al in op opvattingen ten aanzien van de hiërarchie van beroepsinkomens (Headey, 1991; Kelley & Evans, 1993; Rainwater, 1974; Szirmai, 1986; Verba & Orren, 1985). Deze studies hadden echter bepaalde tekortkomingen. Allereerst is landenvergelijkend onderzoek in de rechtvaardigheidstraditie schaars (Kluegel, Mason & Wegener, 1995). Het gebrek aan vergelijkende studies is opvallend vanuit het gezichtspunt dat sociologen geïnteresseerd zijn in het verklaren van overeenkomsten en verschillen tussen samenlevingen. Bovendien is nauwelijks naar ontwikkelingen over de tijd in ongelijkheidsopvattingen gekeken. Dit is juist uitermate relevant voor het verkrijgen van inzicht in de veranderde situatie in Oost-Europa. Tot dusver werd empirisch rechtvaardigheidsonderzoek echter gedomineerd door experimenteel psychologisch onderzoek, waarin rechtvaardigheidsoordelen buiten de maatschappelijke context waarin zij totstandkwamen, werden onderzocht (Cook, 1987). De weinige landenvergelijkende onderzoeken die verricht zijn hebben zich bovendien uitsluitend gericht op het verklaren van de wijze waarop ongelijkheidsopvattingen verschillen tussen individuen binnen landen en op het vergelijken van deze modellen op individueel niveau tussen landen. Wat deze verklaringen op individueel niveau betekenen voor de publieke opinie ten aanzien van inkomensongelijkheid is grotendeels buiten beschouwing gebleven. Verder is in eerder onderzoek nauwelijks de relatie tussen percepties *van* en opvattingen *over* de inkomensverdeling onderzocht, terwijl het belang van deze relatie benadrukt is in veel theoretische verhandelingen over sociale rechtvaardigheid, waarin de idee wordt geponereerd dat 'wat is' uiteindelijk bepaalt 'wat zou moeten zijn' (Berger, Fisek, Norman & Wagner, 1985; Jasso & Rossi, 1977). Ten slotte is in eerder onderzoek de invloed van de hoogte van de feitelijke inkomensongelijkheid in een land op de legitiem gevonden ongelijkheid in dat land niet betrokken (behalve door Headey (1991) voor Australië).

In dit artikel wordt aan deze tekortkomingen van eerder onderzoek tegemoetgekomen. Allereerst worden in dit artikel verschillende landen – zowel Oost-Europese als westerse – met elkaar vergeleken en worden veranderingen over de tijd onderzocht. Ten tweede worden enkele mogelijke verklaringen van verschillen tussen landen en verschillen over de tijd getoetst.

Deze verschillen worden vanuit een sociologisch gezichtspunt bekeken, namelijk door het macroverschijnsel van veranderde ongelijkheidsopvattingen in de publieke opinie in verschillende landen te verklaren aan de hand van veranderingen op individueel niveau. Op deze manier kan worden onderzocht of variaties in ongelijkheidsopvattingen tussen landen en tijdstippen een gevolg zijn van compositionele verschillen. Bij de bestudering van deze compositie-effecten worden zowel de sociale positie van respondenten als de manier waarop zij de inkomensverdeling percipiëren in beschouwing genomen. Meer specifiek wordt onderzocht of opvattingen over inkomensongelijkheid afhangen van iemands definitie van de ongelijkheids-situatie en dus in overeenstemming zijn met Homans' stelling dat wat mensen vinden dat zou moeten zijn, bepaald wordt door wat zij feitelijk observeren (1974). Bovendien wordt in dit artikel onderzocht in hoeverre de inkomensongelijkheid die door de bevolking in een bepaald land gepercipieerd wordt op haar beurt weer afhangt van de hoogte van de feitelijke inkomensongelijkheid in dat land.

Samenvattend beantwoordt dit artikel drie onderzoeksvragen: (1) *Welke opvattingen ten aanzien van inkomensongelijkheid heeft de bevolking in Oost-Europese landen voor en na de omwenteling, vergeleken met die in westerse landen?* (2) *In welke mate beïnvloeden iemands sociale positie en perceptie van inkomensongelijkheid, iemands opvattingen ten aanzien van de legitimiteit van de inkomensongelijkheid?* (3) *Hoe kunnen verschillen tussen en veranderingen binnen landen in deze opvattingen worden verklaard?* Om deze vragen te beantwoorden worden twee Oost-Europese landen (Hongarije en Polen) vergeleken met vijf westerse landen (Australië, West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Nederland), zowel voor (in 1987) als na (in 1992) de omwenteling in Oost-Europa. Deze vragen worden beantwoord door middel van surveygegevens afkomstig van het International Social Survey Programme (ISSP).

2. Verschillen tussen landen en over de tijd in ongelijkheidsopvattingen

De eerste onderzoeksvraag die beantwoord moet worden is welke opvattingen de bevolking in Oost-Europese landen erop nahoudt ten aanzien van de hiërarchie van beroepsinkomens voor en na de omwenteling en hoe deze opvattingen verschillen van die in westerse landen. Uit eerder onderzoek is gebleken dat mensen in Oost-Europa voor de omwenteling in hogere mate egalitaire opvattingen hadden over de inkomensverdeling dan mensen in westerse landen (Kelley & Evans, 1993; Kluegel et al, 1995). In hoeverre deze opvattingen na de omwenteling in Oost-Europa zijn veranderd is echter nog niet onderzocht. Twee dimensies van de hiërarchie van beroepsinkomens worden in de literatuur onderscheiden: de volgorde *van* en de relatieve afstand *tussen* beroepen (Kelley & Evans, 1993; Szirmai, 1986). Daarom wordt ook in dit artikel het onderscheid aangehouden tussen: (1) de mate waarin mensen in de verschillende landen beroepen in dezelfde volgorde plaatsen met betrekking tot het inkomen dat zij legitiem achten voor deze beroepen, oftewel de legitieme rangorde van beroepsinkomens; en (2) het inkomen dat mensen toeschrijven aan een beroep in relatie tot andere beroepen, oftewel de legitieme mate van inkomensongelijkheid.

2.1. De rangorde van beroepsinkomens

Uit eerder onderzoek blijkt dat er grote overeenkomsten zijn tussen verschillende industriële samenlevingen in opvattingen over welke beroepsgroepen een hoger inkomen zouden moeten krijgen dan andere (Kelley & Evans, 1993). Deze onderzoeksbevinding betreffende de rangorde van beroepsverdiensten kan worden verklaard vanuit de 'convergentiethese', die voorspelt dat door de industrialisering culturele verschillen afnemen met als gevolg dat arbeidsrollen in eenzelfde patroon terechtkomen (Kerr, Dunlop, Harrison & Meyers, 1973; Treiman, 1977). Dit houdt in dat in alle industriële samenlevingen min of meer dezelfde rangorde van beroepen bestaat en de verwachting is dat opvattingen over deze beroepsrangorde dit patroon volgen.

Hoewel het bewijs voor cross-culturele uniformiteit in beroepshierarchieën in westerse samenlevingen omvangrijk is, zijn er ook redenen om aan te nemen dat variatie bestaat tussen de beroepshierarchieën in verschillende samenlevingen en in het bijzonder tussen Oost-Europese en westerse landen (Haller & Bills, 1979; Kraus & Hodge, 1987). In staatssocialistische landen was sprake van een destratificatiebeleid met negatieve discriminatie van traditioneel bevoorrechte sociale groepen (voornamelijk zelfstandigen en intellectuelen) en positieve discriminatie van traditioneel achtergestelde sociale groepen (voornamelijk handarbeiders) (Ganzeboom & Nieuwebeerta, 1994). De communistische politieke ideologie stond bijvoorbeeld hogere beloning van handarbeid ten opzichte van hoofdarbeid voor. De omwenteling beëindigde dit destratificatiebeleid in staatsocialistische landen. Bovendien resulteerde de verschuiving van een centraal geleide economie naar een vrijmarkteconomie in een toename van de inkomens van hoge-status beroepen (Headey, Andorka & Krause, 1995). De verwachting is dat de waarde toegekend aan hoge-status beroepen eveneens zal toenemen en dat opvattingen over de rangorde van beroepsinkomens tussen Oost-Europese en westerse landen meer op elkaar zullen gaan lijken.

2.2. De mate van inkomensongelijkheid

Hoewel grote overeenkomsten bestaan tussen samenlevingen in opvattingen betreffende de gewenste rangorde van beroepsinkomens, zijn er wel aanzienlijke verschillen tussen landen in *hoeveel meer* hoge-status beroepen zouden moeten verdienen ten opzichte van lage-status beroepen (Kelley & Evans, 1993). Er is minder uniformiteit tussen landen in de legitiem gevonden inkomensongelijkheid, omdat de hoogte van inkomens en de opbrengst van menselijk kapitaal varieert met factoren als economische ontwikkeling en belastingssystemen. Met name tussen Oost-Europese en westerse landen zullen de verschillen groot zijn, als gevolg van het feit dat het verdelingssysteem in staatssocialistisch Oost-Europa was gebaseerd op een egalitaire ideologie, terwijl in het Westen het verdelingssysteem is gebaseerd op een meritocratische ideologie. Bovendien resulteerde veertig jaar van staatsocialistisch herverdelingsbeleid in veel kleinere inkomensverschillen dan in markteconomieën (Atkinson & Micklewright, 1992). Mensen in de Oost-Europese landen van voor de omwenteling zullen dan ook minder inko-

meningsongelijkheid legitiem vinden dan mensen in westerse landen.

De verandering in het politieke systeem leidde tot een verschuiving van een gelijkheidsideologie naar een ideologie van loon naar prestatie. De verschuiving van een door de staat gereguleerde economie naar een vrijmarkteconomie resulteerde onder andere in een toename van feitelijke inkomensongelijkheden. Gedurende de jaren tachtig is de inkomensongelijkheid toegenomen in westerse landen, maar na de omwenteling vooral in Oost-Europese landen (Torrey, Smeeding & Bailey, 1996; Večerník, 1995). Door de opkomst van de vrijmarkt-economie gebaseerd op loon naar prestatie en resulterend in toegenomen inkomensongelijkheid, zullen Oost-Europeanen naar verwachting na de omwenteling meer inkomensongelijkheid legitiem zijn gaan vinden dan voor de omwenteling het geval was.

3. Verklaring van verschillen in ongelijkheidsopvattingen

3.1. Verklaring van individuele verschillen in ongelijkheidsopvattingen

Om te onderzoeken of verschillen tussen landen in de publieke opinie ten aanzien van inkomensongelijkheid een gevolg zijn van compositionele verschillen, beantwoorden we in deze paragraaf eerst de tweede onderzoeksvraag hoe individuele verschillen in opvattingen ten aanzien van inkomensongelijkheid kunnen worden verklaard. In de literatuur worden met name drie theorieën opgeworpen ter verklaring van deze individuele verschillen (Alwin, 1992; Szirmai, 1986). Allereerst theorieën gebaseerd op eigenbelang waarin iemands sociaal-economische positie centraal staat. Ten tweede cognitieve theorieën die gebaseerd zijn op de manier waarop mensen de inkomensverdeling percipiëren. Ten derde relatieve-deprivatietheorieën, waarin iemands eigenbelang en perceptie van ongelijkheid aan elkaar zijn gerelateerd in die zin dat de positie die iemand inneemt in de beloningshiërarchie op een systematische manier iemands perceptie van de ongelijkheidssituatie vertekent.

Theorieën gebaseerd op eigenbelang gaan uit van de sociaal-economische positie die mensen innemen. Volgens deze theorieën worden opvattingen ten aanzien van inkomensongelijkheid gevormd door iemands positie in het stratificatiesysteem (Wegner, 1987). Iemands sociaal-economische positie vormt de basis van de inschatting van iemands eigenbelang gebaseerd op status (beroeps- of opleidingsniveau), sociale klasse (iemands locatie in de productiestructuur) en inkomen. Met betrekking tot inkomen spreekt Szirmai over 'absolute deprivatie': hoe lager iemands absolute inkomen is, des te meer iemand voorstander van inkomensnivellering zal zijn (1986). Mensen met hoge inkomens zijn voorstander van meer inkomensongelijkheid simpelweg omdat ze bang zijn er anders op achteruit te gaan, terwijl mensen met lage inkomens minder inkomensongelijkheid prefereren omdat zij op hun beurt verwachten er dan op vooruit te gaan. Eerder onderzoek heeft inderdaad aangetoond dat mensen in verschillende sociaal-economische posities anders oordelen over de verschillen tussen lage- en hoge-status beroepen. Er is brede overeenstemming over het legitieme inkomen van lage-status beroepen, maar verschil van mening over hoeveel meer hoge-status beroepen zouden moeten verdienen

ten opzichte van lage-status beroepen. Dit verschil van mening staat in verband met sociale positie in zoverre dat mensen in hogere posities veel meer inkomen voor hoge-status beroepen gerechtvaardigd achten dan mensen in lagere posities (Kelley & Evans, 1993; Svallfors 1993). De hypothese luidt:

Hypothese 1:

Hoe hoger iemands sociale positie in termen van opleiding, sociale klasse en inkomen, des te meer inkomensongelijkheid iemand legitiem vindt.

Cognitieve theorieën, ook wel status-waarde theorieën genoemd, opperen dat verschillen in percepties van inkomensverschillen veel belangrijker zijn dan werkelijke verschillen en dat iemands voorkeur voor inkomensnivellering afhangt van iemands definitie van de ongelijkheidssituatie. Mensen vellen rechtvaardigheidsoordelen met bepaalde referentiële standaarden in hun hoofd. Homans (1974) stelt bijvoorbeeld dat wat mensen denken dat 'is' uiteindelijk bepaalt wat mensen denken dat 'zou moeten zijn'. Deze stelling initieerde een lange traditie van onderzoek naar sociale rechtvaardigheid (Berger et al., 1985; Jasso & Rossi, 1977; Shepelak & Alwin, 1986). Berger et al. (1985) formuleerden de hypothese dat als gevolg van percepties van de status quo preferenties worden gevormd van wat het geval zou moeten zijn, oftewel dat mensen hun normatieve standaarden aanpassen aan hun perceptie van de situatie. De manier waarop mensen een verdeling percipiëren bepaalt of zij denken dat het een legitieme verdeling is. En ook: hoe mensen de hoogte van het inkomen van een bepaald beroep percipiëren bepaalt of zij denken dat dit een legitiem inkomen is. Het is onmogelijk om te beoordelen of een bepaald beroep onderbetaald is en helemaal hoeveel het dan onderbetaald zou zijn, zonder een idee te hebben van de feitelijke hoogte van het inkomen van dit beroep. Over het geheel genomen kan dus een positief effect van de gepercipieerde inkomensongelijkheid op de legitiem gevonden ongelijkheid worden verondersteld:

Hypothese 2:

Hoe meer inkomensongelijkheid iemand percipieert, des te meer inkomensongelijkheid iemand legitiem vindt.

Zoals door meerdere onderzoekers is aangetoond, is de perceptie van beloningshierarchyën afhankelijk van de plaats van de beoordelaar zelf in deze hierarchyën (Evans, Kelley & Kolesi, 1992; Markovsky, 1988; Wegener, 1987). De positie die mensen innemen in de hiërarchie vertekent op een systematische manier de definitie van de ongelijkheidssituatie van mensen en dit bepaalt weer de opvattingen van mensen over de ongelijkheidssituatie. Dit idee past binnen klassieke sociologische theorieën over relatieve deprivatie en referentiegroepen (Merton, 1968; Runciman, 1966). Het mechanisme werkt als volgt: mensen percipiëren inkomens dicht bij henzelf het meest accuraat. Hoe verder weg een beroep staat van hun eigen beroep, hoe minder mensen in staat zijn de hoogte van dit inkomen te schatten, oftewel zij zijn 'sociaal bijziend'. Vanwege deze beperking zullen mensen de neiging hebben inkomens naar hun eigen

inkomen toe te trekken (Van Praag & Spit, 1982). Mensen met lage inkomens zullen topinkomens onderschatten en derhalve minder inkomensongelijkheid percipiëren dan mensen met hoge inkomens, terwijl mensen met hoge inkomens lage inkomens niet correct kunnen schatten. Dientengevolge zullen mensen in hoge posities de inkomensverdeling naar boven verschuiven, terwijl mensen in lage posities de inkomensverdeling naar beneden verschuiven. Dit mechanisme wordt nog versterkt doordat de meeste mensen denken dat ze zich in het midden van de inkomenshiërarchie bevinden (Evans et al., 1992). Aangezien de aanpassing van iemands normatieve standaard aan de perceptie van de situatie verschilt voor verschillende sociale groepen, is het van belang deze mechanismen in beschouwing te nemen bij de bestudering van opvattingen over inkomensongelijkheid. De verwachting is dan ook dat het effect van iemands sociale positie op de legitiem gevonden inkomensongelijkheid kleiner is, wanneer de gepercipieerde inkomensongelijkheid constant wordt gehouden.

3.2. Verklaring van macro-niveau verschillen met micro-niveau mechanismen

De derde en laatste onderzoeksvraag die beantwoord moet worden, is hoe individuele verschillen in ongelijkheidsopvattingen 'optellen' tot landenverschillen in ongelijkheidsopvattingen. Het is dit micro-macro mechanisme waarop we ons hier richten. Het zou kunnen zijn dat variaties in de samenstelling van de bevolking in de hiervoor besproken individuele verschillen de oorzaak zijn van landenverschillen in de legitiem gevonden inkomensongelijkheid (compositie-effecten).

De verklaringen op individueel niveau betroffen de effecten van sociale positie en percepties van inkomensongelijkheid op individuele ongelijkheidsopvattingen. Het zou zo kunnen zijn dat verschillen tussen landen in hun sociale structuur, verschillen in ongelijkheidsopvattingen tussen landen en over de tijd verklaren (Haller, Mach & Zwicky, 1995). Als er bijvoorbeeld meer mensen met een hoge sociale status in het ene land zijn dan in het andere en als de hypothese opgaat dat mensen met een hoge sociale status meer inkomensongelijkheid legitiem vinden, dan zal de gemiddelde legitiem gevonden inkomensongelijkheid in dat ene land groter zijn dan in het andere. Als er relatief minder mensen met een hoge sociale positie in Oost-Europese dan in westerse landen zijn, zou dat een verklaring kunnen zijn voor de kleinere legitiem gevonden inkomensongelijkheid in Oost-Europese landen dan in westerse landen. Ook kan beargumenteerd worden dat veranderingen in de compositie van de bevolking in de hoeveelheid gepercipieerde inkomensongelijkheid, de publieke opinie over inkomensongelijkheid beïnvloeden. Als in een land meer mensen een grotere inkomensongelijkheid percipiëren dan in andere landen en als geldt dat hoe meer ongelijkheid men percipieert, des te meer ongelijkheid men legitiem vindt, dan zal de gemiddelde legitiem gevonden inkomensongelijkheid groter zijn dan in die andere landen. Landenverschillen in de legitiem gevonden inkomensongelijkheid kunnen verklaard worden door deze micro-macro mechanismen. Dus:

Hypothese 3:

Verschillen tussen landen in de legitiem gevonden inkomensongelijkheid zijn kleiner, wanneer voor verschillen in sociale structuur en voor verschillen in gepercipieerde inkomensongelijkheid constant wordt gehouden, dan wanneer hiervoor niet constant wordt gehouden.

Ten slotte wordt ingegaan op de relatie tussen de feitelijke inkomensongelijkheid in een land en de in dat land gepercipieerde inkomensongelijkheid. Er kan worden verondersteld dat hoe hoger de feitelijke inkomensongelijkheid is, des te meer inkomensongelijkheid mensen zullen percipiëren. Als gevolg van een toenemende feitelijke inkomensongelijkheid in Oost-Europa kan verwacht worden dat percepties van deze inkomensongelijkheid veranderd zijn. Mensen percipiëren meer ongelijkheid simpelweg omdat er meer ongelijkheid bestaat. Dit hoeft niet te betekenen dat mensen net zoveel ongelijkheid zien als er feitelijk is, maar wel dat zij een toename percipiëren wanneer deze ook feitelijk plaatsvindt (zie ook Headey, 1991; Rainwater, 1974). Omdat mensen meer inkomensongelijkheid percipiëren, zullen ook hun opvattingen over inkomensongelijkheid veranderen. Deze aanpassing kan echter verwacht worden met enige tijdvertraging op te treden (Homans, 1974). Aangezien verondersteld kan worden dat percepties sneller zullen veranderen dan opvattingen, zal er sprake zijn van een aanvankelijke discrepantie tussen percepties van en opvattingen over inkomensongelijkheid in Oost-Europa. Samenvattend kan de volgende hypothese worden geformuleerd:

Hypothese 4:

Hoe hoger de feitelijke inkomensongelijkheid in een land op een bepaald tijdstip, des te hoger de gepercipieerde inkomensongelijkheid, en dientengevolge des te hoger de legitiem gevonden inkomensongelijkheid in dat land op dat tijdstip.

4. Gegevens en operationalisering

4.1. Gegevens

De hypothesen worden getoetst met surveygegevens afkomstig uit het International Social Survey Programme (ISSP). Het ISSP is een internationaal consortium van onderzoeksorganisaties die landenvergelijkende data verzamelen over sociale attitudes. De ISSP-modulen worden verzameld met precies dezelfde vraagstellingen, antwoordcategorieën en vraagvolgorde in alle landen. In dit artikel worden de 'Social Inequality Modulen' van 1987 en 1992 gebruikt. Hongarije en Polen worden vergeleken met Australië, West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Nederland in 1987 en 1992. Het aantal cases is rond de 1000 in elk land en in beide databestanden. De tweede Social Inequality Module werd niet verzameld in Nederland in de 1992 ronde, maar deze module is in 1996 in Nederland gerepliceerd (Gijsberts & Ganzeboom, 1996). De enquête is in de meeste landen schriftelijk uitgevoerd, achtergelaten door de enquêteur of ingevuld in aanwezigheid van de enquêteur. In enkele landen zijn mon-

delinge vragenlijsten afgenomen of schriftelijke vragenlijsten verstuurd (voor uitgebreidere informatie zie Zentralarchiv, 1989, 1994).

4.2. Operationalisering

Opvattingen van mensen over wat een legitieme inkomensongelijkheid in hun land zou zijn, werden gemeten aan de hand van vragen over de legitieme inkomens van zeven beroepen: ongeschoolde arbeider, landarbeider², geschoolde arbeider, eigenaar van een kleine winkel, huisarts, directeur van een grote nationale onderneming en minister. Alleen respondenten die de complete hiërarchie van zeven beroepen ingevuld hebben, worden in de analyse opgenomen. De partiële nonrespons op deze vraag ligt rond de 11%. De vraagstelling was: 'Wat denkt u dat de mensen in deze beroepen eigenlijk zouden moeten verdienen – wat denkt u dat het gemiddelde jaarinkomen vóór belasting zou moeten zijn, afgezien van wat ze feitelijk verdienen?'. Soortgelijke vragen werden ook gebruikt door andere onderzoekers (Headey, 1991; Kelley & Evans, 1993; Rainwater, 1974; Szirmai, 1986; Verba & Orren, 1985). In alle landen werd naar bruto-jaarinkomens gevraagd (behalve in West-Duitsland en in Nederland (in 1996), waar naar maandinkomens werd gevraagd). Om een vergelijking tussen landen mogelijk te maken, zijn in dit paper de inkomens gerelateerd aan het gemiddelde gepercipieerde inkomen van ongeschoolde arbeiders in elk land. Voorts werd de natuurlijke logaritme van deze inkomens genomen om rekening te houden met het feit dat de inkomensverdeling een loglineaire verdeling benadert. Bovendien houdt deze logaritmische transformatie rekening met het feit dat absolute inkomensverschillen aan de onderkant van de inkomensverdeling sterker worden gevoeld dan verschillen aan de top van de verdeling en dat mensen meer in procentagermen denken dan in absolute veranderingen (Jasso, 1978).

De afhankelijke variabele, de *legitiem gevonden inkomensongelijkheid*, werd geoperationaliseerd als de ratio tussen de gemiddelde legitieme inkomens van hoge-status beroepen en lage-status beroepen. De gemiddelde legitiem gevonden inkomens van *lage-status beroepen* werden geoperationaliseerd als het gemiddelde van de legitieme inkomens van de drie duidelijk onderscheiden lage-status beroepen: ongeschoolde arbeider, landarbeider en geschoolde arbeider (gerelateerd aan het gemiddelde gepercipieerde inkomen van ongeschoolde arbeiders in elk land). Voor de operationalisering van de gemiddelde legitiem gevonden inkomens van *hoge-status beroepen* werd dezelfde procedure gevolgd en werd het gemiddelde van de legitieme inkomens van drie hoge-status beroepen genomen: huisarts, minister en directeur van een grote onderneming (wederom gerelateerd aan het gemiddelde gepercipieerde inkomen van ongeschoolde arbeiders in elk land).³

De onafhankelijke variabelen werden als volgt geoperationaliseerd. De *gepercipieerde inkomensongelijkheid* werd analoog aan de constructie van de afhankelijke variabele geoperationaliseerd als de ratio tussen het gepercipieerde inkomen van hoge-status beroepen (gemeten als het gemiddelde van de gepercipieerde inkomens van een huisarts, minister en directeur), en het gepercipieerde inkomen van lage-status beroepen (gemeten als het gemiddelde van de gepercipieerde inkomens van een ongeschoolde arbeider, landarbeider en geschoolde arbeider).

De vraagstelling was: 'Wat denkt u dat mensen in deze beroepen feitelijk verdienen per jaar, voor belasting?' Wederom werden dezelfde zeven beroepen voorgelegd, werd naar bruto-jaarinkomens gevraagd, werden de inkomens gerelateerd aan het gemiddelde gepercipieerde inkomen van ongeschoolde arbeiders en werd de natuurlijke logaritme van deze inkomens genomen.

Voor *inkomen* werden individuele inkomens van respondenten gebruikt. Er is gekozen voor individuele inkomens en niet voor huishoudinkomens omdat individuele inkomens beter passen in de analyse van opvattingen ten aanzien van *individuele* beroepsverdiensten en van vertekende percepties van deze beroepsverdiensten als gevolg van de positie die men zelf inneemt op de inkomensladder. Analyses met huishoudinkomen in plaats van individueel inkomen leiden echter tot dezelfde resultaten.⁴ Ten behoeve van de internationale vergelijking werden deze individuele inkomens gerelateerd aan de gemiddelde gepercipieerde inkomens van ongeschoolde arbeiders. Zoals gebruikelijk in inkomensongelijkheidsonderzoek werd ook hier de natuurlijke logaritme van inkomen genomen.⁵ *Opleiding* werd geoperationaliseerd als het aantal jaren scholing dat een persoon heeft gehad.⁶ *Subjectieve sociale klasse* werd gemeten door respondenten te vragen zichzelf te plaatsen op een tienpuntsschaal van onderaan naar bovenaan. Aangezien eerder onderzoek heeft aangetoond dat demografische factoren belangrijk zijn in de verklaring van ongelijkheidsopvattingen (Kluegel et al., 1995), werden twee demografische variabelen, leeftijd en geslacht, in de analyse opgenomen. *Leeftijd* loopt van 18 jaar en ouder in alle landen en *geslacht* is een dichotome variabele (0=vrouw, 1=man). Zie de appendix voor de gemiddelden en standaarddeviaties van alle variabelen.

5. Resultaten

5.1. Cross-nationale verschillen in ongelijkheidsopvattingen over de tijd

In tabel 1 worden de gemiddelde gepercipieerde en legitieme inkomens van zeven beroepen gepresenteerd voor twee Oost-Europese en vijf westerse landen in 1987 en 1992. De gepresenteerde cijfers zijn gerelateerd aan het gepercipieerde inkomen van ongeschoolde arbeiders in elk land. Dit betekent dat het gemiddelde gepercipieerde inkomen van ongeschoolde arbeiders de referentiecategorie is voor zowel de gepercipieerde als de legitieme inkomens van de andere beroepsgroepen. In 1987 bijvoorbeeld dachten Australiërs dat een directeur van een grote onderneming 4,4 keer zoveel verdiende als een ongeschoolde arbeider, terwijl ze vonden dat hij eigenlijk 3,7 keer zoveel zou moeten verdienen (eerste kolom van tabel 1).

Wanneer we kijken naar de legitiem gevonden *rangorde van beroepsinkomens*, dan blijkt dat de geprefereerde volgorde van beroepen grotendeels gelijk is in alle landen en op beide tijdstippen: ongeschoolde arbeider, landarbeider, geschoolde arbeider en eigenaar van een kleine winkel worden onderaan de hiërarchie geplaatst (in deze volgorde) en huisarts, minister en directeur worden aan de top van de hiërarchie geplaatst (enkele uitzonderingen daargelaten, in deze volgorde). In westerse landen verstoort bijna geen enkel beroep de rangorde en opmer-

Tabel 1: Gemiddelde gepercipieerde en legitieme inkomens van zeven beroepen (gerelateerd aan het gepercipieerde inkomen van ongeschoolde arbeiders) in Australië, West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Nederland, Hongarije en Polen in 1987 en 1992

	Australië		West-Duitsland		Groot-Brittannië		Verenigde Staten		Nederland		Hongarije		Polen	
	1987	1992	1987	1992	1987	1992	1987	1992	1987	1992	1987	1992	1987	1992
Ongeschoolde arbeider														
Gepercipieerd	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Legitiem	1,12	1,13	1,16	1,24	1,20	1,21	1,18	1,26	1,15	1,30	1,19	1,73	1,29	1,91
Landarbeider														
Gepercipieerd	1,08	1,06	0,98	1,04	1,07	1,13	1,10	1,01	1,24	1,21	1,09	1,07	1,53	1,55
Legitiem	1,31	1,26	1,25	1,33	1,46	1,49	1,47	1,62	1,36	1,46	1,42	1,98	2,01	2,98
Geschoolde arbeider														
Gepercipieerd	1,45	1,31	1,46	1,38	1,61	1,48	1,89	1,76	1,25	1,26	1,28	1,30	1,40	1,38
Legitiem	1,56	1,42	1,63	1,64	1,81	1,76	1,96	2,03	1,42	1,43	1,61	2,23	1,88	2,65
Winkelverkoop														
Gepercipieerd	1,74	1,89	2,29	2,63	1,80	2,40	2,00	2,83	1,81	1,91	2,99	4,31	3,49	4,73
Legitiem	1,92	2,12	2,29	2,66	1,98	2,83	2,29	3,23	2,11	2,30	2,11	3,90	2,90	4,40
Huisarts														
Gepercipieerd	3,84	4,05	6,08	5,52	3,48	4,26	6,55	8,06	4,38	3,59	2,36	2,24	1,32	2,06
Legitiem	3,37	3,52	4,39	4,25	3,56	4,54	5,59	6,39	3,81	3,50	2,33	3,40	2,28	4,26
Minister														
Gepercipieerd	3,89	4,66	8,08	7,85	6,43	7,20	5,94	7,39	6,90	7,82	4,61	11,27	4,36	7,43
Legitiem	3,12	3,41	4,98	4,91	4,56	5,32	4,61	5,06	4,96	6,27	3,79	7,15	4,04	6,99
Directeur														
Gepercipieerd	4,35	8,14	11,61	12,67	14,89	18,04	12,26	24,42	8,20	10,23	3,73	9,21	3,32	18,21
Legitiem	3,74	5,17	6,78	7,79	8,32	9,36	8,39	11,77	5,76	6,94	3,08	7,02	3,32	11,93
Gemiddeld laag														
Gepercipieerd	1,15	1,10	1,11	1,10	1,18	1,14	1,19	1,16	1,12	1,13	1,09	1,09	1,24	1,22
Legitiem	1,30	1,25	1,29	1,34	1,45	1,44	1,46	1,52	1,27	1,34	1,38	1,94	1,65	2,39
Gemiddeld hoog														
Gepercipieerd	3,96	5,01	7,54	7,37	6,24	7,30	6,85	9,79	5,91	5,80	3,27	5,62	2,54	4,90
Legitiem	3,34	3,78	4,83	4,98	4,72	5,55	5,42	6,46	4,53	4,90	2,93	5,22	3,03	6,07
Gemiddeld hoog/laag														
Gepercipieerd	3,44	4,56	6,79	6,70	5,29	6,40	5,76	8,44	5,28	5,13	3,00	5,16	2,05	4,02
Legitiem	2,57	3,02	3,74	3,72	3,26	3,85	3,71	4,25	3,57	3,66	2,12	2,69	1,84	2,54
N	1,345	1,882	1,173	1,855	966	873	1,175	1,048	1,178	615	1,535	789	1,091	1,141

kelijk is dat de beroepen die de rangorde verstoren dat erg consistent over de tijd doen. In 1987 zouden volgens Australiërs en Amerikanen ministers minder moeten verdienen dan huisartsen en dit geldt nog steeds vijf jaar later in 1992. In Oost-Europese landen verstoren meer beroepen de rangorde dan in westerse landen. Het meest opvallende is dat in Oost-Europa het beroep van huisarts niet zozeer wordt gezien als een hoge-status beroep (in termen van inkomen). Een huisarts in Oost-Europa zou zelfs nog minder mogen verdienen dan een eigenaar van een kleine winkel. Verder vinden Oost-Europeanen dat een directeur minder zou moeten verdienen dan een minister, terwijl dat in westerse landen andersom is. Ten slotte vinden mensen in Polen (nog steeds een grotendeels agrarische samenleving) dat landarbeiders meer zouden moeten verdienen dan geschoolde arbeiders. Bovendien is het inderdaad zo dat lage-status beroepen gemiddeld genomen meer zouden mogen verdienen van de bevolking in Oost-Europa dan van die in westerse landen. Dit lijkt een gevolg te zijn van de communistische ideologie waarin handarbeid werd bevoordeeld boven hoofdarbeid.

In tabel 2 worden correlaties tussen de legitiem gevonden inkomenshiërarchieën in de zeven landen in 1987 en 1992 gepresenteerd. In de datamatrix die aan deze tabel ten grondslag ligt, zijn beroepen de analyse-eenheden en landen de variabelen. Elk datapunt in de datamatrix is het gemiddelde legitieme inkomen van dat beroep in één land (uit tabel 1). De verwachting dat er grote overeenkomsten zijn tussen samenlevingen in de legitieme rangorde van beroepsinkomens wordt duidelijk ondersteund. De correlaties zijn tussen alle landen erg hoog, maar het hoogst tussen de vijf westerse landen *en* tussen Polen en Hongarije en het laagste tussen de Oost-Europese en westerse landen. In 1992 worden de correlaties tussen Oost-Europe-

Tabel 2: *Correlaties tussen de legitieme inkomenshiërarchie van zeven landen in 1987 en 1992*

	Legitieme inkomenshiërarchie 1987						
	1	2	3	4	5	6	7
1 Australië	1,00						
2 West-Duitsland	0,97	1,00					
3 Groot-Brittannië	0,88	0,96	1,00				
4 Verenigde Staten	0,96	0,98	0,96	1,00			
5 Nederland	0,96	0,99	0,94	0,94	1,00		
6 Hongarije	0,85	0,87	0,77	0,75	0,92	1,00	
7 Polen	0,73	0,76	0,69	0,63	0,82	0,95	1,00

	Legitieme inkomenshiërarchie 1992						
	1	2	3	4	5	6	7
1 Australië	1,00						
2 West-Duitsland	0,99	1,00					
3 Groot-Brittannië	0,98	1,00	1,00				
4 Verenigde Staten	0,98	0,98	0,98	1,00			
5 Nederland	0,93	0,95	0,94	0,87	1,00		
6 Hongarije	0,86	0,90	0,88	0,78	0,97	1,00	
7 Polen	0,93	0,96	0,98	0,94	0,93	0,90	1,00

se en westerse landen hoger. Dit geldt met name voor Polen, terwijl Hongarije iets achter blijft.

Wanneer we kijken naar de *hoeveelheid inkomensongelijkheid die mensen gemiddeld genomen legitiem vinden*, zien we beduidend meer verschillen tussen landen en tussen 1987 en 1992 (tabel 1, rij 'gemiddeld hoog/laag'). In 1987 is de legitiem gevonden inkomensongelijkheid het grootst in de Verenigde Staten en West-Duitsland en het kleinst in Hongarije en Polen. Tussen 1987 en 1992 stijgt de legitiem gevonden inkomensongelijkheid. Deze stijging is groter in Hongarije (27%) en vooral in Polen (38%) dan in alle westerse landen, waar de legitieme inkomensongelijkheid ten hoogste stijgt met 18% in Australië en Groot-Brittannië en minder in de andere landen (15% in de Verenigde Staten, 3% in Nederland en 0% in West-Duitsland).⁷ Echter, nog steeds is de legitiem gevonden inkomensongelijkheid in 1992 kleiner in Oost-Europa dan in westerse landen. Dit bevestigt de verwachting dat mensen in Oost-Europa voor de omwenteling veel minder inkomensongelijkheid legitiem vonden dan mensen in westerse landen, maar dat ze na de omwenteling meer ongelijkheid legitiem zijn gaan vinden.

5.2. Verklaring van individuele verschillen in ongelijkheidsopvattingen

In tabel 3 worden resultaten gepresenteerd van OLS regressie-analyses ter verklaring van individuele verschillen in opvattingen over inkomensongelijkheid in de zeven landen. Voor elk land afzonderlijk zijn dezelfde vergelijkingen geschat met daarin opgenomen een variabele voor het jaar van het onderzoek (0=1987 en 1=1992).⁸ Aangezien de legitiem gevonden inkomensongelijkheid is gespecificeerd als een natuurlijke logaritme, geven de ongestandaardiseerde coëfficiënten percentageveranderingen aan. De coëfficiënt 0,093 voor geslacht in West-Duitsland bijvoorbeeld, betekent dat Duitse mannen 10% meer inkomensongelijkheid legitiem vinden dan Duitse vrouwen ($e^{(0,093)} = 1,10$).

In tabel 3 worden alle landen ook samengevoegd in één analyse (kolom 'alle landen'). Om voor zowel land- als tijdsverschillen te controleren worden drie dummies opgenomen: WEST92, OOST87 en OOST92 (WEST87 is de referentiecategorie). De coëfficiënten voor deze 'land-jaar dummies' steunen wederom de bevinding dat de legitiem gevonden hoeveelheid inkomensongelijkheid tussen Oost-Europese en westerse landen meer op elkaar is gaan lijken, maar nu gecontroleerd voor individuele kenmerken (tabel 3, model A, kolom 'alle landen'). In 1987 vinden mensen in Oost-Europese landen veel minder inkomensongelijkheid legitiem dan in westerse landen (de coëfficiënt OOST87 is -0,432); na de omwenteling vinden zij meer inkomensongelijkheid legitiem dan ervoor, maar nog steeds minder dan mensen in westerse landen (de coëfficiënt OOST92 is -0,227); mensen in westerse landen vinden over de tijd genomen ongeveer dezelfde hoeveelheid inkomensongelijkheid legitiem (de coëfficiënt WEST92 is 0,031).

Hypothese 1 veronderstelde een positief effect van sociale positie – in termen van opleiding, subjectieve sociale klasse en inkomen – op de inkomensongelijkheid die mensen legitiem vinden. De veronderstelde richting van de effecten wordt duidelijk gevonden (model A in tabel 3). Het effect van *opleiding* op de legitiem gevonden ongelijkheid is substantieel. In alle landen prefereren de hoger opgeleiden meer inkomensongelijkheid dan de lager opgeleiden. Dit

Tabel 3: Ongestandaardiseerde OLS-coëfficiënten van multiple regressiemodellen met de legitiem gevonden inkomensongelijkheid als afhankelijke variabele in Australië, West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Nederland, Hongarije and Polen (standaardfouten tussen haakjes)^a

	Australië (N=3.227)		West-Duitsland (N=3.028)		Groot-Brittannië (N=1.839)		Verenigde Staten (N=2.223)		Nederland (N=1.793)		Hongarije (N=2.324)		Polen (N=2.232)		Alle landen (N=16.666)		
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	
Leeftijd	0,007** (0,001)	0,005** (0,000)	0,010** (0,001)	0,004** (0,001)	0,011** (0,001)	0,007** (0,001)	0,010** (0,001)	0,005** (0,001)	0,006** (0,001)	0,003** (0,001)	0,006** (0,001)	0,005** (0,001)	0,006** (0,001)	0,005** (0,001)	0,008** (0,000)	0,005** (0,000)	0,005** (0,000)
Man	0,029 (0,015)	0,027* (0,013)	0,093** (0,030)	0,065** (0,024)	0,007 (0,033)	-0,023 (0,027)	0,063* (0,031)	0,037 (0,025)	0,037 (0,024)	0,037 (0,024)	0,050** (0,017)	-0,024 (0,018)	-0,045* (0,022)	-0,049* (0,020)	0,017 (0,009)	0,013 (0,007)	0,013 (0,007)
Opleiding	0,015** (0,003)	0,011** (0,002)	0,017** (0,005)	0,008 (0,004)	0,030** (0,007)	0,014* (0,006)	0,033** (0,006)	0,014** (0,005)	0,011** (0,003)	0,011** (0,003)	0,027** (0,003)	0,025** (0,003)	0,030** (0,003)	0,033** (0,003)	0,027** (0,001)	0,018** (0,001)	0,018** (0,001)
Inkomen	0,034** (0,009)	0,024** (0,007)	0,051* (0,024)	0,006 (0,019)	0,082** (0,026)	0,098** (0,021)	0,051** (0,016)	0,032* (0,013)	0,051* (0,023)	0,051* (0,023)	0,054** (0,016)	0,043* (0,020)	0,132** (0,021)	0,119** (0,019)	0,063** (0,006)	0,063** (0,005)	0,049** (0,005)
Sociale klasse	0,040** (0,005)	0,034** (0,004)	0,016 (0,009)	0,027** (0,007)	0,013 (0,008)	0,022** (0,007)	0,031** (0,009)	0,029** (0,007)	0,029** (0,007)	0,029** (0,007)	0,037** (0,005)	0,016** (0,005)	0,016** (0,006)	0,007 (0,005)	0,012** (0,003)	0,012** (0,003)	0,022** (0,002)
Jaar	0,094** (0,014)	-0,026* (0,013)	-0,008 (0,028)	-0,027 (0,022)	0,060* (0,029)	-0,011 (0,023)	0,104** (0,030)	-0,071** (0,025)	-0,122** (0,026)	-0,122** (0,026)	0,230** (0,019)	0,051* (0,021)	0,175** (0,021)	-0,050* (0,023)	0,003 (0,002)	-0,050* (0,023)	0,003 (0,023)
West87																	
West92																	
Oost87																	
Oost92																	
Gepericipeerde ongelijkheid	0,571** (0,017)		0,619** (0,020)		0,590** (0,024)		0,559** (0,020)		0,725** (0,019)		0,352** (0,020)		0,374** (0,021)		0,031** (0,010)	0,031** (0,008)	-0,035** (0,008)
Constate	0,885** (0,012)	1,043** (0,011)	1,198** (0,025)	1,044** (0,020)	1,045** (0,030)	0,966** (0,024)	1,148** (0,023)	1,079** (0,019)	1,196** (0,028)	1,120** (0,020)	0,684** (0,022)	0,847** (0,022)	0,567** (0,023)	0,882** (0,027)	1,085** (0,008)	1,057** (0,007)	-0,085** (0,008)
R2 (in %)	15,4	40,2	11,2	46,8	16,0	46,5	13,5	43,2	8,0	52,4	17,0	29,6	22,9	36,5	23,5	23,5	50,0

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$.

^a De onafhankelijke variabelen zijn gecentreerd rond het gemiddelde over alle landen, zodat de intercepten de gemiddelde ln(legitiem gevonden inkomensongelijkheid) weergeven, gecontroleerd voor de onafhankelijke variabelen in de vergelijkingen.

effect is het grootst in Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en de twee Oost-Europese landen, waar elk extra jaar scholing de legitiem gevonden inkomensongelijkheid met 3 tot 4% doet toenemen. Voorts doet iemands *subjectieve sociale klasse* ertoe in opvattingen betreffende inkomensongelijkheid: mensen die zichzelf helemaal bovenaan de sociale ladder plaatsen vinden over het geheel genomen 13% meer inkomensongelijkheid legitiem dan mensen die zichzelf helemaal onderaan de sociale ladder plaatsen. Ook is het zo dat hoe hoger iemands *inkomen* is, des te meer inkomensongelijkheid iemand legitiem vindt. Over het geheel genomen zorgt elke toegevoegde eenheid inkomen voor een toename van 7% in de legitiem gevonden inkomensongelijkheid. Dus *hypothese 1* wordt grotendeels ondersteund, hoewel het effect van sociale positie niet zo groot is indien constant gehouden wordt voor gepercipieerde inkomensongelijkheid (model B in tabel 3). Dit effect wordt nader bestudeerd wanneer de invloed van gepercipieerde inkomensongelijkheid wordt besproken.

Demografische verschillen in wat men een legitieme inkomensongelijkheid vindt zijn er ook. Zelfs wanneer we constant houden voor sociale positie zijn ouderen geneigd meer inkomensongelijkheid te legitimeren dan jongeren: wanneer we twee mensen vergelijken die 30 jaar in leeftijd verschillen vindt de oudere persoon ongeveer 27% meer ongelijkheid legitiem dan de jongere persoon (model A in tabel 3, kolom 'alle landen'). Significante verschillen tussen mannen en vrouwen worden slechts gevonden in West-Duitsland en de Verenigde Staten, waar mannen meer inkomensongelijkheid legitiem vinden dan vrouwen, en in Polen, waar vrouwen meer ongelijkheid wensen dan mannen. Deze laatste bevinding weerlegt het algemeen heersende idee dat vrouwen meer egalitaire opvattingen zouden hebben dan mannen. Een verklaring zou kunnen zijn dat vrouwen in Oost-Europa op een andere manier gesocialiseerd zijn. In de voormalig staatsocialistische landen was het veel vanzelfsprekender dat vrouwen fulltime buitenshuis werkten en dan is het plausibel dat vrouwen meer georiënteerd zijn op individuele verdiensten en dus meer inkomensongelijkheid legitiem vinden (Davidson, Steinmann & Wegener, 1995).

Hypothese 2 veronderstelde een positief effect van de manier waarop mensen de inkomensverdeling percipiëren op opvattingen ten aanzien van de legitimiteit van de inkomensverdeling. In alle landen vinden we een groot positief effect van de gepercipieerde inkomensongelijkheid op de legitiem gevonden inkomensongelijkheid: hoe meer inkomensongelijkheid men percipieert, des te meer inkomensongelijkheid men legitiem vindt (Model B in tabel 3). Aangezien zowel de gepercipieerde als de legitieme inkomensongelijkheid in percentages zijn uit te drukken, kan de relatie tussen beide gezien worden als een elasticiteit (een ratio van evenredige veranderingen). Dit betekent dat de ongestandaardiseerde coëfficiënten van gepercipieerde inkomensongelijkheid percentageveranderingen weergeven in de legitiem gevonden inkomensongelijkheid. In Model B in tabel 3 kunnen we dus zien dat de effecten van de gepercipieerde inkomensongelijkheid kleiner zijn in Polen (37%) en Hongarije (35%) dan in Australië (57%), West-Duitsland (62%), Groot-Brittannië (59%), de Verenigde Staten (56%) en Nederland (73%).

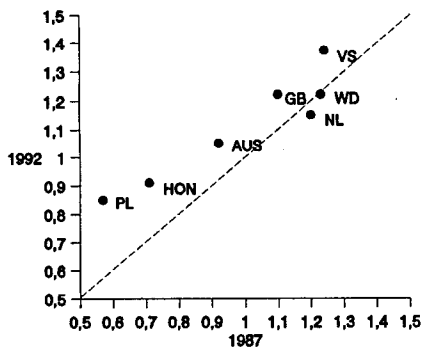
Om te onderzoeken of het effect van sociale positie op de legitiem gevonden inkomensongelijkheid kleiner zal zijn wanneer gecontroleerd wordt voor de gepercipieerde

inkomensongelijkheid, zijn de analyses ook uitgevoerd zonder deze percepties in de vergelijking op te nemen (Model A in tabel 3). In dat geval wordt in alle landen een veel groter effect van opleiding en inkomen op de legitiem gevonden inkomensongelijkheid gevonden. Dit waren de effecten die Kelley en Evans (1993) ook vonden voor 1987. Na te controleren voor gepercipieerde inkomensongelijkheid nemen de effecten van opleiding en inkomen op de legitieme inkomensongelijkheid af, totdat ze soms zelfs niet meer significant zijn. Dit heeft belangrijke implicaties voor de resultaten van Kelley en Evans die 'sterke en consistente' effecten van – in het bijzonder – inkomen op de legitiem gevonden inkomensongelijkheid vonden (1993: p. 16). Deze conclusie is enigszins voorbarig en het lijkt daarom van belang te controleren voor de manier waarop mensen de inkomensverdeling percipiëren. Niet alleen zijn deze percepties de belangrijkste verklarende factoren in ongelijkheidsopvattingen, maar ook spelen zij een intermediaire rol in het effect van sociale positie op opvattingen over de legitimiteit van inkomensongelijkheid.

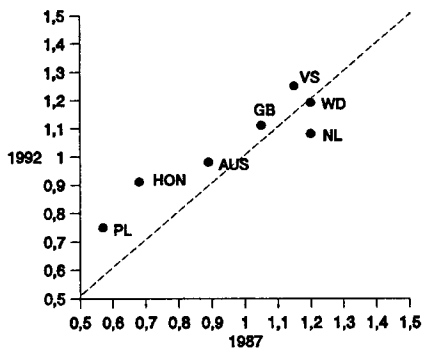
5.3. Verklaring van cross-nationale verschillen over de tijd

De laatste vraag die beantwoord wordt, is wat deze verklaringen op individueel niveau betekenen voor verschillen tussen en veranderingen binnen landen in opvattingen over inkomensongelijkheid. *Hypothese 3* veronderstelde dat verschillen tussen landen en tijdstippen in de legitiem gevonden inkomensongelijkheid af zouden nemen wanneer gecontroleerd wordt voor verschillen in (1) sociale structuur, en (2) gepercipieerde inkomensongelijkheid. In figuur 1a wordt de gemiddelde legitiem gevonden inkomensongelijkheid gepresenteerd voor de zeven landen waarbij 1987 wordt afgezet tegen 1992, zonder te controleren voor deze verschillen. In figuur 1b kunnen we zien wat er gebeurt met verschillen tussen landen en tijdstippen, wanneer we constant houden voor de sociale structuur in een land. Voor de sociale structuur in een land kan worden gecontroleerd, door individuele verschillen in sociale positie en demografische verschillen in dat land constant te houden. In deze figuur is de gemiddelde legitiem gevonden inkomensongelijkheid in 1987, gecontroleerd voor deze individuele verschillen, de constante in de regressievergelijkingen in model A in tabel 3 en de gemiddelde legitiem gevonden ongelijkheid in 1992 de som van de constante en de tijdscoëfficiënt in dezelfde regressievergelijkingen. In figuur 1c wordt de gemiddelde legitiem gevonden inkomensongelijkheid gepresenteerd, gecontroleerd voor individuele verschillen in gepercipieerde inkomensongelijkheid (alsmede voor verschillen in sociale structuur). In deze figuur is het gemiddelde voor 1987 de constante in model B in tabel 3 en het gemiddelde voor 1992 de som van deze constante en de tijdscoëfficiënt.

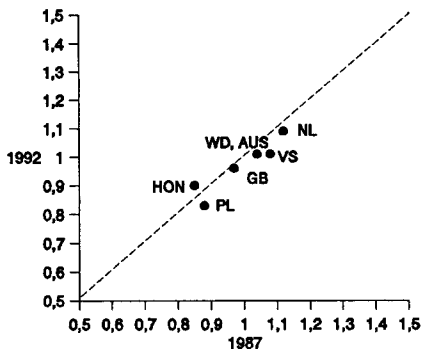
Figuur 1a laat allereerst zien dat de legitiem gevonden inkomensongelijkheid verschilt tussen landen (de landen liggen verspreid in de figuur). In figuur 1b kunnen we zien dat er bijna niets verandert in de figuur wanneer we constant houden voor verschillen in sociale structuur. Dit betekent dat verschillen tussen landen in hun sociale structuur niet veel van de verschillen in ongelijkheidsopvattingen tussen landen wegverklaren. Het zijn dus niet verschillen in de sociale en demografische samenstelling van de bevolking in de verschillende landen die varia-

Figuur 1a: Legitieme inkomensongelijkheid 1987 afgezet tegen 1992

Figuur 1b: Legitieme inkomensongelijkheid 1987 afgezet tegen 1992, gecontroleerd voor sociale structuur

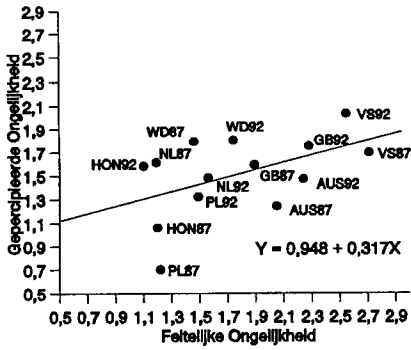

Figuur 1c: Legitieme inkomensongelijkheid 1987 afgezet tegen 1992, gecontroleerd voor sociale structuur en gepercipiëerde inkomensgelijkheid

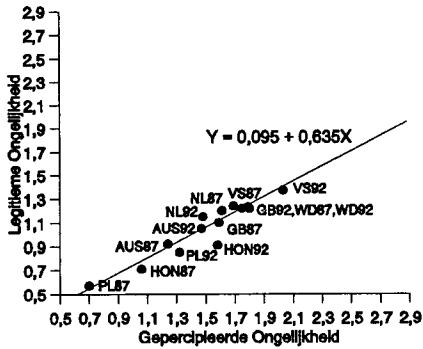
ties in ongelijkheidsopvattingen tussen landen verklaren. Figuur 1c laat zien dat alle landen gegroepeerd zijn rond de 45-graden lijn wanneer we constant houden voor individuele verschillen in gepercipieerde inkomensongelijkheid. Dit betekent dat verschillen in gepercipieerde inkomensongelijkheid verschillen tussen landen in legitiem gevonden inkomensongelijkheid verklaren en ook dat verschillen in de toename van gepercipieerde inkomensongelijkheid, verschillen in de toename van legitiem gevonden ongelijkheid verklaren: wanneer wordt gecontroleerd voor gepercipieerde ongelijkheid verdwijnen verschillen tussen 1987 en 1992 grotendeels. Met name de verandering van de datapunten voor Polen en Hongarije is opvallend: gecontroleerd voor gepercipieerde inkomensongelijkheid is de legitiem gevonden inkomensongelijkheid bijna gelijk aan die in westerse landen. Het blijkt zo te zijn dat de grotere toename in gepercipieerde inkomensongelijkheid in deze landen, de toename in legitiem gevonden inkomensongelijkheid verklaart: na de omwenteling percipieert men meer inkomensongelijkheid dan voorheen en verandert men als gevolg daarvan zijn legitimiteitsoordelen.

De vraag blijft waarom mensen in 1992 meer inkomensongelijkheid percipiëren dan in 1987. Om dit te onderzoeken bekijken we in figuur 2a de relatie tussen feitelijke en gepercipieerde inkomensongelijkheid voor elk land in zowel 1987 als 1992. De feitelijke inkomensongelijkheid is berekend door de decielenratio te nemen van de personele inkomensverdeling. Deze decielenratio's zijn berekend met de ISSP-gegevens. De natuurlijke logaritme van deze decielenratio's is genomen om deze verdeling te standaardiseren aan de verdeling van de gepercipieerde en legitieme inkomensongelijkheid (in de appendix zijn de berekende decielenratio's weergegeven). Figuur 2a laat zien dat percepties van inkomensongelijkheid wel variëren tussen landen en over de tijd, maar dat deze toch zijn gecorreleerd met de ontwikkeling van de feitelijke inkomensongelijkheid in die landen. De regressiecoëfficiënt van 0,317 geeft aan dat de feitelijke inkomensongelijkheid in een land voor een belangrijk deel bepaalt hoeveel inkomensongelijkheid in dat land gepercipieerd wordt. Verder laat figuur 2a zien dat de meeste landen in de figuur meer naar rechts en naar boven staan in 1992 dan in 1987, wat erop duidt dat de *toename* in gepercipieerde inkomensongelijkheid voor een deel wordt bepaald door de *toename* in feitelijke inkomensongelijkheid. In figuur 2b zien we dat de correlatie tussen gepercipieerde en legitiem gevonden inkomensongelijkheid op landenniveau hoog is: hoe meer inkomensongelijkheid de bevolking van een land percipieert, des te meer ongelijkheid zij legitiem vindt. In figuur 2c wordt de relatie tussen feitelijke inkomensongelijkheid en legitiem gevonden inkomensongelijkheid gepresenteerd. Hier is de richtingscoëfficiënt enigszins kleiner (0,250), maar verder zien we hetzelfde patroon als in figuur 2a. Kortom, *hypothese 4* vindt ondersteuning: de hoogte van de feitelijke inkomensongelijkheid in een land op een bepaald tijdstip bepaalt inderdaad de publieke opinie ten aanzien van de legitiem gevonden inkomensongelijkheid in dat land op dat tijdstip in belangrijke mate, via de hoeveelheid inkomensongelijkheid die men percipieert.

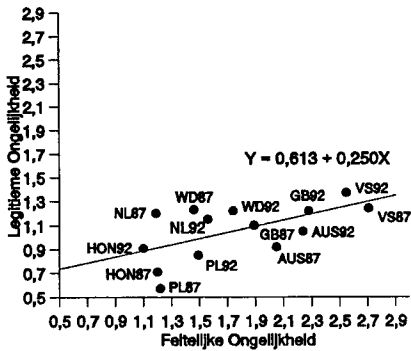
Figuur 2b laat verder nog zien dat mensen in alle landen gemiddeld genomen beduidend minder ongelijkheid wensen dan zij waarnemen. Dit geldt in hogere mate voor Oost-Europese dan voor westerse landen. Hoewel men in deze landen in 1992 veel meer ongelijkheid per-

Figuur 2a: Feitelijke inkomensongelijkheid afgezet tegen gepercipiëerde inkomensongelijkheid voor zeven landen in 1987 en 1992

Figuur 2b: Gepercipiëerde inkomensongelijkheid afgezet tegen legitieme inkomensongelijkheid voor zeven landen in 1987 en 1992

Figuur 2c: Feitelijke inkomensongelijkheid afgezet tegen legitieme inkomensongelijkheid voor zeven landen in 1987 en 1992

cipieerde dan voor de omwenteling, vond men dat relatief minder ongelijkheid legitiem was. Dus in Polen en Hongarije bestond een grotere discrepantie tussen gepercipieerde en legitiem gevonden ongelijkheid en deze discrepantie nam ook nog eens toe na de omwenteling, terwijl de discrepantie in bijna alle westerse landen ongeveer gelijk bleef.

6. Conclusie

In dit artikel is onderzocht welke opvattingen over inkomensongelijkheid de bevolking in Oost-Europese landen had voor en na 1989 en hoe deze opvattingen zich verhielden tot die in westerse landen. Uit de resultaten blijkt dat met name voor de omwenteling de bevolking in Oost-Europese landen er in hogere mate egalitaire opvattingen op nahield dan de bevolking in westerse landen. Na de omwenteling kon echter een convergentie tussen Oost-Europese en westerse landen worden waargenomen. De inkomensongelijkheid die legitiem werd gevonden nam in alle landen toe tussen 1987 en 1992, maar de toename was veel groter in Oost-Europese landen, dan in westerse landen. Dit gold met name voor Polen, terwijl Hongarije iets achter bleef. Waarschijnlijk was dit een gevolg van de 'shock therapy' in Polen, waar de regering vanaf 1990 versneld de economie liberaliseerde, terwijl de Hongaarse regering een strategie van geleidelijke transitie volgde.

Na de omwenteling in Oost-Europa verstoorden echter nog steeds meer beroepen de legitieme inkomenshiërarchie dan in westerse landen. Als het inderdaad zo is dat Oost-Europeanen beroepen anders waarderen dan mensen in westerse landen, kan men zich afvragen of internationale standaard beroepsprestigeschalen toegepast kunnen worden op Oost-Europa. Om dit grondiger te onderzoeken zijn uiteraard gegevens over meerdere, en met name hogestatus beroepen nodig, maar de resultaten geven in ieder geval een indicatie van het feit dat in Oost-Europese samenlevingen bepaalde beroepen nog steeds hoger worden gewaardeerd terwijl andere beroepen lager worden gewaardeerd dan in westerse landen.

Om verschillen tussen landen te kunnen verklaren, is eerst aandacht besteed aan individuele verschillen in ongelijkheidsopvattingen. Hiertoe is onderzocht in hoeverre sociale positie en percepties van inkomensongelijkheid een rol spelen ter verklaring van individuele verschillen in ongelijkheidsopvattingen. Sociale groepen blijken inderdaad te verschillen in de mate van inkomensongelijkheid die zij legitiem vinden, maar percepties van inkomensongelijkheid zijn veel belangrijker dan klassegebonden verklaringen. Wat betekenen deze verklaringen op individueel niveau nu voor verschillen tussen en veranderingen binnen landen in ongelijkheidsopvattingen?

Deze vraag past binnen de 'structuur-cultuur discussie' (Kelley & Evans, 1993; Wegener & Liebig, 1995), waarin de vraag centraal staat of verschillen tussen landen in ongelijkheidsopvattingen voornamelijk een gevolg zijn van verschillen in sociale structuur (de klasse- en demografische samenstelling van de bevolking) of van verschillen in cultuur (in dit geval de erfenis van het communisme). Verschillen tussen Oost-Europese en westerse landen in de legitiem gevonden inkomensongelijkheid blijken niet veroorzaakt te worden door ver-

schillen in de sociale structuur van landen, maar veeleer door verschillen in gepercipieerde inkomensongelijkheid. De ongelijkheid die mensen percipiëren blijkt weer voor een belangrijk deel veroorzaakt te worden door de feitelijke inkomensongelijkheid. Ervan uitgaande dat mensen feitelijke veranderingen in de inkomensverdeling ook daadwerkelijk percipiëren, zullen mensen hun opvattingen over de inkomensverdeling dus aanpassen aan deze nieuwe situatie.

Het onverklaarde deel kan wellicht bestempeld worden als 'cultureel'. Ideologische verschillen tussen Oost-Europese en westerse landen hebben waarschijnlijk geleid tot verschillen in waardensocialisatie. Zo ook zal de verwerping van de officiële communistische gelijkheidsideologie een verschuiving teweeg hebben gebracht naar een ideologie van loon naar prestatie. Mensen percipiëren deze politieke en ideologische veranderingen en passen daar hun ongelijkheidsopvattingen op aan. Net zoals het staats-socialistische systeem de normen en waarden van de bevolking heeft gevormd, zal ook de verandering naar een kapitalistisch systeem haar normen en waarden vormgeven.

Aangezien de toename van de legitiem gevonden ongelijkheid achterbleef bij de toename van de gepercipieerde ongelijkheid, nam de discrepantie tussen gepercipieerde en legitiem gevonden inkomensongelijkheid toe tussen 1987 en 1992. Dit gold in hogere mate voor Oost-Europese dan voor westerse landen, wat wellicht de reden was voor een grotere ontevredenheid in Oost-Europa met de situatie na de omwenteling. Deze grotere discrepantie is in overeenstemming met de ook in eerder onderzoek gevonden grotere tendens tot nivellering in Oost-Europa (zie Kluegel et al., 1995). Sommige onderzoekers opperen dat er sprake is van een anomische situatie in Oost-Europa, waarin 'wat is' en 'wat zou moeten zijn' verder uit elkaar liggen dan in een meer stabiele situatie zoals in westerse landen (zie bijvoorbeeld Arts, Hermkens & Van Wijck, 1995). Opvattingen veranderen door een veranderde economische situatie, maar dat doen zij langzamer dan percepties. Dit veroorzaakt een aanvankelijke discrepantie tussen percepties en opvattingen betreffende de inkomensverdeling. Deze discrepantie kan verwacht worden af te nemen wanneer de situatie stabiliseert. De gevonden resultaten zijn consistent met Homans' observatie dat wat mensen vinden dat zou moeten zijn, op de lange termijn, maar met een zekere tijdvertraging, bepaald wordt door wat zij feitelijk observeren.

Noten

1. Mérove Gijsberts is als AIO verbonden aan de vakgroep Sociologie van de Universiteit Utrecht en de onderzoeksschool ICS. Correspondentie-adres: Heidelberglaan 1, 3584 CS, Utrecht. E-mail: M.Gijsberts@fss.uu.nl. De auteur dankt Wil Arts, Mariah Evans, Harry Ganzeboom, Piet Hermkens, Jonathan Kelley en in het bijzonder Paul Nieuwbeerta voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel.
2. In Nederland in 1987 werd naar het legitieme inkomen van een 'boer' gevraagd in plaats van een 'landarbeider'. Om voor deze fout te corrigeren, werd in de 1996 data het legitieme inkomen van een boer gerelateerd aan dat van een landarbeider. Deze ratio

- werd toegepast op de Nederlandse data van 1987 om een voorspelde waarde van het legitieme inkomen van Nederlandse landarbeiders in 1987 te krijgen.
3. De standaarddeviaties laten zien dat er in elk land en op beide tijdstippen meer overeenstemming is over de inkomens van lage-status dan van hoge-status beroepen (zie de appendix). De analyses zijn ook uitgevoerd voor hoge-status en lage-status beroepen afzonderlijk (bij de auteur op te vragen). Aangezien de effecten van de onafhankelijke variabelen op hoge-status beroepen, de effecten op lage-status beroepen teniet doen en de ratio tussen de legitiem gevonden inkomens van hoge-status en lage-status beroepen een goede maat is voor de legitiem gevonden inkomensongelijkheid, worden in dit artikel alleen deze resultaten gepresenteerd.
 4. In sommige landen is naar inkomen uit alle bronnen gevraagd, waardoor de partiële non-respons nog geen 10% is. In andere landen is alleen naar inkomen uit betaald werk gevraagd. In deze landen schommelt de non-respons op de inkomensvraag rond de 35%.
- Overigens is de partiële nonrespons ook voor huishoudinkomens in sommige landen aanzienlijk.
5. In enkele landen werden inkomens gecategoriseerd. In dat geval werden de gemiddelde inkomens van de categorieën toegekend aan de respondenten.
 6. Met als enige uitzondering Polen in 1987 waar naar opleidingsniveau werd gevraagd. Hier werden opleidingsjaren toegekend aan opleidingsniveaus op basis van de 1992 data voor Polen waarin beide beschikbaar waren.
 7. Deze percentages zijn berekend uit tabel 1 als de percentuele toename van 1987 tot 1992 in de legitieme mate van inkomensongelijkheid. De toename in Hongarije was bijvoorbeeld $(2.69 - 2.12)/2.12 = 27\%$.
 8. De modellen zijn ook voor elk land afzonderlijk in zowel 1987 als 1992 geschat, maar aangezien de meeste coëfficiënten binnen een land niet significant veranderen over de tijd, zijn voor de presentatie van de resultaten beide tijdstippen samengenomen. Resultaten van de overige analyses zijn bij de auteur op te vragen.

Literatuur

- Alves, W. & Rossi, P. (1978). Who should get what? fairness judgments of the distribution of earnings. *American Journal of Sociology*, 84, 541-564.
- Alwin, D.F. (1992). Equity theory. In E.F. Borgatta & M.L. Borgatta (Red.), *Encyclopedia of sociology* (pp. 563-575). New York: Macmillan Publishing Company.
- Arts, W.A., Hermkens, P.L.J. & van Wijck, P. (1995). Anomy, distributive injustice and dissatisfaction with material well-being in Eastern Europe: a comparative study. *International Journal of Comparative Sociology*, 36, 1-16.
- Atkinson, A.B. & Micklewright, J. (1992). *Economic transformation in Eastern Europe and the distribution of income*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berger, J., Fisek, M.H., Norman, R.Z. & Wagner, D.G. (1985). Formation of reward expectations in status situations. In J. Berger & M. Zelditch (Red.), *Status, rewards and influence: how expectations organize behavior* (pp. 215-261). San Francisco: Jossey-Bass.
- Cook, K.S. (1987). Toward a more interdisciplinary research agenda: the potential contributions of sociology. *Social Justice Research*, 1, 5-18.
- Davidson, P., Steinmann, S. & Wegener, B. (1995). The caring but unjust women? A comparative study of gender differences in perceptions of social justice in four countries. In J.R. Kluegel, D.S. Mason & B. Wegener (Red.), *Social justice and political change: public opinion in capitalist and post-communist states* (pp. 285-319). Berlin/New York: de Gruyter.

- Evans, M.D.R., Kelley, J. & Kolosi, T. (1992). Images of class: public perceptions in Hungary and Australia. *American Sociological Review*, 57, 461-482.
- Ganzeboom, H.B.G. & Nieuwbeerta, P. (1994). Access to education in five Eastern European countries between 1940 and 1985. Results of a cross-national survey. In H.B.G. Ganzeboom (Red.), *Proceedings workshop on transformation processes in Eastern Europe*. The Hague: ESR.
- Gijsberts, M.I.L. & Ganzeboom, H.B.G. [principal investigators]. (1996). *Social inequality in the Netherlands 1996 [machine readable data set]*. Utrecht, the Netherlands: Research School ICS, Department of Sociology, Utrecht University.
- Haller, A.O. & Bills, D.B. (1979). Occupational prestige hierarchies: theory and evidence. *Contemporary Sociology*, 8, 721-734.
- Haller, M., Mach, B. & Zwicky, H. (1995). Egalitarismus und antiegalitarismus zwischen gesellschaftlichen interessen und kulturellen leitbildern. Ergebnisse eines internationalen vergleichs. In H. Müller & B. Wegener (Red.), *Soziale ungleichheit und soziale gerechtigkeit* (pp. 221-264). Opladen: Leske+Budrich.
- Headey, B. (1991). Distributive justice and occupational incomes: perceptions of justice determine perceptions of fact. *British Journal of Sociology*, 42, 581-596.
- Headey, B., Andorka, R. & Krause, P. (1995). Political legitimacy versus economic imperatives in system transformation: Hungary and East Germany 1990-93. *Social Indicators Research*, 36, 247-273.
- Hochschild, J.L. (1981). *What's fair? American beliefs about distributive justice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Homans, G.C. (1974). *Social behaviour: its elementary forms*. New York: Harcourt Brace.
- Jasso, G. (1978). On the justice of earnings: a new specification of the justice evaluation function. *American Journal of Sociology*, 83, 1398-1419.
- Jasso, G. & Rossi, P. (1977). Distributive justice and earned income. *American Sociological Review*, 42, 639-651.
- Kelley, J. & Evans, M.D.R. (1993). The legitimation of inequality: occupational earnings in nine nations. *American Journal of Sociology*, 99, 75-125.
- Kerr, C., Dunlop, J.T., Harrison, F.H. & Meyers, C.A. (1973). *Industrialism and industrial man*. Harmondsworth: Penguin Books (2nd edition).
- Kluegel, J.R., Mason, D.S. & Wegener, B. (Red.) (1995). *Social justice and political change: public opinion in capitalist and post-communist states*. Berlin/New York: de Gruyter.
- Kraus, V. & Hodge, R.W. (1987). Economy, polity, and occupational prestige. *Research in Social Stratification and Mobility*, 6, 113-139.
- Markovsky, B. (1988). Anchoring justice. *Social Psychology Quarterly*, 51, 213-224.
- Merton, R.K. (1968). *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- Miller, D. (1992). Distributive justice: what the people think. *Ethics*, 102, 555-593.
- Praag, B.M.S. van & Spit, J.S. (1982). *The social filter process and income evaluation. An empirical study in the social reference mechanism*. Leyden: Center for research on public economics, Leyden University, Report 82.08.
- Rainwater, L. (1974). *What Money buys. Inequality and the social meanings of income*. New York: Basic Books.
- Runciman, W.G. (1966). *Relative deprivation and social justice: a study of attitudes to social inequality in twentieth-century England*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
- Shepelak, N.J. & Alwin, D.F. (1986). Beliefs about inequality and perceptions of distributive justice. *American Sociological Review*, 51, 30-46.
- Svallfors, S. (1993). Dimensions of inequality: A comparison of attitudes in Sweden and Britain. *European Sociological Review*, 9, 267-287.
- Szirmai, A. (1986). *Inequality observed: a study of attitudes towards income inequality*. Enschede: Febo-druk.

- Torrey, B. Boyle, Smeeding, T.M. & Bailey, D. (1996). *Rowing between Scylla and Charybdis: income transitions in Central European households*. Luxembourg: LIS working paper series no. 132.
- Treiman, D.J. (1977). *Occupational prestige in comparative perspective*. New York: Academic.
- Večerník, J. (1995). *Incomes in East-Central Europe: distributions, patterns and perceptions*. Luxembourg: LIS working paper series no. 129.
- Verba, S. & Orren, G.R. (1985). *Equality in America*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Wegener, B. (1987). The illusion of distributive justice. *European Sociological Review*, 3, 1-13.
- Wegener, B. & Liebig, S. (1995). Hierarchical and social closure conceptions of distributive social justice: A comparison of East and West Germany. In J.R. Kluegel, D.S. Mason, & B. Wegener (Red.), *Social justice and political change: public opinion in capitalist and post-communist states* (pp. 263-284). Berlin/New York: de Gruyter.
- Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung. (1989). *International social survey programme, social inequality, codebook ZA-no.1680*. Köln.
- Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung. (1994). *International social survey programme, social inequality II, codebook ZA-no.2310*. Köln.

Appendix: Beschrijving van de afhankelijkke en onafhankelijke variabelen voor zeven landen in 1987 en 1992. Rij 1 t/m 11: gemiddelden en standaarddeviaties tussen haakjes over alle respondenten binnen een land en jaar. Rij 12: ongelijkheidsmaat van de verdeling van de individuele inkomens over alle respondenten binnen een land en jaar berekend (als de natuurlijke logaritme van de deceleratio's $(\ln(P90/P10))$ van de verdeling van individuele inkomens).

	Australië		West-Duitsland		Groot-Brittannië		Verenigde Staten		Nederland		Hongarije		Polen	
	1987	1992	1987	1992	1987	1992	1987	1992	1987	1992	1987	1992	1987	1992
1 Legitiem laag	0,24 (0,22)	0,20 (0,20)	0,21 (0,28)	0,25 (0,26)	0,34 (0,26)	0,32 (0,29)	0,29 (0,40)	0,35 (0,37)	0,20 (0,25)	0,26 (0,22)	0,29 (0,26)	0,60 (0,35)	0,46 (0,27)	0,80 (0,37)
2 Legitiem hoog	1,16 (0,31)	1,26 (0,38)	1,44 (0,51)	1,47 (0,51)	1,44 (0,47)	1,56 (0,51)	1,54 (0,57)	1,71 (0,56)	1,41 (0,46)	1,41 (0,52)	0,99 (0,39)	1,51 (0,54)	1,03 (0,36)	1,65 (0,52)
3 Legitiem hoog/laag	0,92 (0,35)	1,05 (0,40)	1,23 (0,54)	1,22 (0,54)	1,10 (0,47)	1,22 (0,50)	1,24 (0,58)	1,37 (0,62)	1,20 (0,45)	1,15 (0,52)	0,71 (0,34)	0,91 (0,45)	0,57 (0,33)	0,85 (0,46)
4 Gepercipieerd laag	0,11 (0,21)	0,08 (0,17)	0,08 (0,23)	0,06 (0,25)	0,14 (0,25)	0,09 (0,28)	0,10 (0,40)	0,08 (0,36)	0,08 (0,26)	0,11 (0,17)	0,06 (0,24)	0,04 (0,29)	0,18 (0,24)	0,14 (0,35)
5 Gepercipieerd hoog	1,35 (0,24)	1,55 (0,36)	1,87 (0,54)	1,86 (0,53)	1,73 (0,46)	1,85 (0,50)	1,79 (0,55)	2,11 (0,61)	1,68 (0,43)	1,59 (0,48)	1,12 (0,35)	1,62 (0,47)	0,89 (0,29)	1,46 (0,45)
6 Gepercipieerd hoog/laag	1,24 (0,29)	1,47 (0,38)	1,79 (0,55)	1,80 (0,54)	1,59 (0,44)	1,75 (0,50)	1,69 (0,56)	2,03 (0,66)	1,61 (0,42)	1,48 (0,48)	1,06 (0,36)	1,58 (0,48)	0,70 (0,33)	1,32 (0,50)
7 Man	0,53 (0,50)	0,55 (0,50)	0,46 (0,50)	0,50 (0,50)	0,50 (0,50)	0,46 (0,50)	0,44 (0,50)	0,45 (0,50)	0,52 (0,50)	0,56 (0,50)	0,48 (0,50)	0,52 (0,50)	0,49 (0,50)	0,48 (0,50)
8 Leef tijd	41,84 (15,10)	47,44 (15,13)	46,49 (17,59)	44,68 (17,01)	43,05 (15,55)	46,70 (16,14)	42,06 (16,05)	43,95 (16,67)	39,86 (15,62)	41,46 (14,16)	41,82 (15,49)	43,14 (16,15)	40,56 (12,31)	43,51 (14,66)
9 Opleiding	11,20 (2,77)	11,25 (2,80)	9,85 (2,78)	10,25 (2,94)	10,72 (2,68)	11,38 (1,46)	12,87 (2,94)	13,37 (2,79)	12,31 (3,96)	12,51 (3,03)	11,07 (3,65)	11,10 (3,18)	8,75 (4,32)	10,25 (2,82)
10 Sociale klasse	5,97 (1,40)	5,91 (1,40)	5,61 (1,56)	5,73 (1,53)	5,33 (1,73)	5,46 (1,70)	5,87 (1,80)	5,58 (1,78)	4,32 (1,88)	5,89 (1,66)	4,88 (1,56)	4,00 (1,62)	4,69 (1,68)	4,51 (1,84)
11 Inkomen	-0,11 (0,81)	-0,24 (0,96)	-0,27 (0,57)	-0,32 (0,70)	0,12 (0,70)	0,12 (0,70)	-0,06 (0,98)	-0,21 (1,09)	0,09 (0,50)	0,22 (0,68)	0,08 (0,47)	-0,30 (0,47)	-0,10 (0,49)	0,24 (0,63)
12 Inkomensongelijkheid ($\ln(P90/P10)$) ^a	2,05	2,24	1,46	1,74	1,89	2,28	2,71	2,55	1,19	1,56	1,20	1,10	1,22	1,49
13 Kleinste N	1.236	1.677	554	927	573	478	860	687	1.082	540	1.041	692	883	626

a Gewoonlijk wordt in inkomensongelijkheidsonderzoek de deceleratio over fulltime werktenden berekend. Aangezien echter geen informatie beschikbaar is over hoe-veel uur men werkzaam is in Polen en Hongarije in 1987, zijn deze deceleratio's over alle respondenten berekend.